

KLINTHOLM GODS

En driftig godsejer bygger sig sin egen havn til øget samhandel med omverdenen !

Midten af 1800-tallet

Opført 1873-1875, nedrevet år 2000.

I 1769 blev det mønske krongods opdelt i 5 hovedgårde, hvoraf Klintholm gods blev nr 5, og udbudt til salg.

Godset blev samme år erhvervet af *Hans Tersling* fra Falster for 50 000 rigsdaler, men allerede i 1774 blev det videresolgt til købmand *Ditlev Staal* fra Stubbekøbing (skøde i 1777) for 42.358 rigsdaler.

Han påbegyndte opførelse af bygningerne på Klintholm i årene 1778 – 1780. Der blev opført staldlænge, mejeri, lade, kornmagasin og et forvalterhus. I 1788 stod gården/godset færdigt og *Staal* flyttede ind. Da han døde i 1797 valgte hans enke at sælge godset for 102.000 rigsdaler til justitsråd *Jacob Pedersen Brønnum Scavenius*, der i forvejen ejede en række godser bl a Gjorslev ved Stevns Klint.

J. P. B. Scavenius opkøbte indtil sin død i 1820 flere ejendomme på Møn herunder *Elmelunde Kirke*, så Klintholm Gods efterhånden bestod af 81 gårde, 101 huslodder, Øster Mølle (der siden brændte), en skole i Mandemarke samt 2 kirker.

Hans enke *Karine* fortsatte driften efter *J. B. Scavenius`* død og udbyggede godset.

Fanefjord Kirke blev købt i 1825 og da de oprindelige driftsbygninger på Klintholm var brændt opførtes en ny lade og ny stald. Der blev endvidere opført 2 bindingsværksboliger, et skovriderhus, et kalkbrænderi, et teglværk, en tømmerbolig, en murerbolig, samt 1 hus ved Trylledansen i Klinteskoven, 1 hus i Normannsmarken, 1 hus i Møllemarken samt en degnebolig i Magleby.

Ved *Karines* død i 1825 blev Klintholm overdraget til den næstældste søn *Lucas Frederik Scavenius*, der allerede i 1826 solgte godset til den ældste søn *Peder Brønnum Scavenius*, der i forvejen havde arvet godserne på Sjælland.

P. B. Scavenius byggede i 1838 en ny hovedbygning *Kammerherreboligen*.

Ved *Peder B. Scavenius`* død i 1868 arvede den ene af sønnerne- *Carl Sophus Brønnum Scavenius* Klintholm Gods, hvortil han flyttede i 1869.

Carl S. B. Scavenius var en driftig godsejer blandt andet opførte han i årene 1873-1875 en ny hovedbygning i renæssancestil (ikke ulig *Rosenborg Slot*); men denne måtte desværre nedrives i år 2000 på grund af råd/svamp, hvorefter *Kammerherreboligen* igen blev hovedsædet.

Godset tog i slutningen af 1800-tallet initiativet til anlægning af **Klintholm Havn**.

Carl S. B. Scavenius opførte en række større gårde, pensionater samt magasinbygning og proviantering i Klintholm Havn.

I 1901 døde C. S. B. Scavenius og enken Thyra overtog driften af godset indtil hun i 1918 overlod det til sønnen Carl Sophus Brønnum Scavenius. Han afstod i 1925 Klintholm Havn til Magleby og Borre sogne, da den ikke havde fået den forventede betydning ligesom de tidligere erhvervede kirker blev frigivet.

Godset blev i 1945 overdraget til sønnen Carl Christian Brønnum Scavenius, der satsede på kødkvægsproduktion og som den første i Danmark indførte Herefordkvæg. Han videreudviklede mulighederne for turisme ved bl a at opføre cafeteria, museum og legeplads ved Møns Klint.

I året 1972 blev godset overdraget til sønnen Carl Peter Brønnum Scavenius, men C. C. Scavenius fortsatte driften indtil 1982, hvor sønnen flyttede ind på godset og drev det indtil 2007.

I 1983 blev naturområdet Jydelejet overtaget af Staten, ligesom den i 1992 købte Høvblege og Mandemarke Bakker. Endvidere blev en del huse og gårde frasolgt i løbet af 1980'erne som led i rationalisering af godsets økonomi.

Sønnen Carl Gustav Brønnum Scavenius fik overdraget Klintholm Gods i 2007.

GODSET OG HAVNEN

En vision opstår - og en havn bliver bygget

Carl Sophus Brønnum Scavenius (1872-1961) var en driftig mand, som, indtil moderens, kammerherreinde Thyras død i 1930, var godsforvalter på Klintholm. For at undgå forveksling benyttede han navnet Sophus, idet faderen (1839-1901) bar samme navn.

I sidste halvdel af 1800-tallet havde landbruget gode kår samtidig med at det voksende borgerskab skabte et industrielt gennembrud i Danmark. Godsets omfattende landbrug havde både behov for at afsætte sine produkter og indkøbe en række varer og rent geografisk syntes en havn på sydkysten af Møn nedenfor godset ideel til formålet.

Den 17de marts 1874 forelå et 'Overslag over Bekostningen ved Anlægget af en Havn ved Klintholm paa Møen' udarbejdet af Havnekaptajn F.H. Lüders, København. Udgiften blev anslået til 69.000 Rigsdaler. Ud over detaljerede tegninger til bygningen af havnen udarbejdede Lüders også følgende overslag over bekostningen ved opførelse af fire bygninger til havnen: Kornmagasinbygningen 9.658,10 kr., Kjøbmandsboligen 7.250,70 kr., Toldopsynsboligen 4.400,44 kr., Havnefogedboligen 4.400,44 kr. og brønden ca. 290,32 kr., i alt 26.000 kr. Et brændehus blev sat til 100 kr., en retirade til 70 kr. og et stakit på 32 løb Alen til 32 kr.

Skitse til den første havn fra 1876

Arbejdet blev iværksat under Lüders ledelse og i april 1878 opgjorde han udgifterne således: 136.410,91 kr. til havnebyggeriet, 27.274,27 til de samtidigt opførte bygninger, 83,87 kr. til Kulhuset og 1.017 til Gjærder, i alt en investering på lidt under den nette sum af 165.000 kr. Omregnet til nutiden svarer det vel til et sted mellem 15 og 20 millioner.

Sophus Scavenius havde formentlig vidtgående tanker om havnens fremtid som en forbindelse til omverdenen. 17de august 1878 svarer havnekaptajn Lüders således positivt på en forespørgsel om, hvorvidt havnen egner sig til besejling af dampskibe i regelmæssig postfart.

HAVNENS DRIFT

Som driftsansvarlig sørgede Sophus for udlejning af så mange af havnens aktiver som muligt, herunder havnen, de tilhørende bygninger, ålefiskeriet. Godskontorets arkiv rummer detaljerede regnskaber for de første år. Arkivalierne på Lokalhistorisk Arkiv giver dog kun glimtvis indblik i Godsets udlejnings- og forpagtningsaftaler.

Havnen

En forpagtningsaftale om havnen indgås 29. juni 1911 imellem kammerherreinden og entreprenør H. Christiansen A/S Københavns Skærve og Grusforretning. Forpagtningen kommer til at lægge grund til en længere strid, idet ingen af parterne synes at have fået deres forventninger indfriet. Forpagteren ønsker allerede i februar 1916 at godset overtager havnen og afslår et mæglingstilbud i marts måned samme år. Et tillæg til aftalen er dateret den 17/11 1916. Efter mange skrivelser og mæglingforsøg indgås forlig og aftalen ophæves mod en afståelsessum på 3.500 kr. til entreprenøren.

Magasin og Købmandsforretning

Fra 1906 til 1918 udlejes Magasin og stald til "Frejr", Danske Landbrugeres Andels-Aktieselskab.

11/8 1911. Slutseddel 'angaaende Leje af Købmandsforretningen ved Klintholm Havn'. Lejer Lars P. Larsen, Budsemark. Lejemålet omfatter butik og bagved værende værelser og oplagsrum samt køkken og kælder og loft og loftsværelse over butik mm. Desuden halvtagsskuret i gården samt den til lejligheden hørende have.

Et dokument omtaler betingelsen for bortforpagtning af Klintholm havneforretning med hus, bolig, butik, lagerrum, kornmagasin, udhus med heste- og kostald og jordlodden.

Bolig- og pladsleje

Marts 1904 foreligger en "Instrux for Havnefogden ved Klintholm-Havn" signeret af Sophus Scavenius. Ordlyden af instruksen er ikke kendt, men havnefogeden har formentlig overreageret ved at opsiges lejemålet, og i et brev af 25/8 1904 brev fremsætter havnefoged Chr. Andersen ønske om fortsat at bebo Havnefoged boligen. Han fratrådte først i 1911. I 1919 nævnes pladsleje af to huse tilhørende fisker Axel Karstensen og fisker Axel Jensen.

Åleretten

Der var flere bud på retten til ålefiskeriet omkring havnen, ikke mindst fra skippere hjemhørende i andre havne. Et brev fra kvaseskipper Jens Jensen, Thorøhus pr, Assens brev 29/3 1907 illustrerer dette. Et andet tilbud lød på 700 kr. årlig i 5 år fra stenbrænder L.P. Larsen, Rødvig og omfattede området 600 alen vest for havnen og 100 alen øst for havnen. Ansøgningen var ledsaget en anbefaling fra godsforvalter J. Danckert, Gjorslev, og stenbrænderen fik kontrakten. Næste lejekontrakt om eneret til 'Aalegaardsret ved Klintholm Havn 1ste Maj 1914 – 1ste Maj 1919 blev indgået mellem kammerherreinde Th. Scavenius til "Klintholm" og forpagter af Klintholm Havn H. Christiansen (København) på den ene side og fisker Marius Madsen af Kallehave på den anden.

Cementfabrik

Et udkast til en kontrakt mellem godset og bdr. Bille drejer sig om opførelse af en cementfabrik. Samme år indgås en foreløbig overenskomst under forudsætning af, at handlen angående byggegrund går i orden.

Der blev også indgået lejemål om indsamling af kugleflint under Klintholm kyst for Dansk Flintexport. Dette udløb den 1ste januar 1912.

UFORUDSETE PROBLEMER

Havnen gav hurtigt problemer, fordi tilsandingen viste sig at være betydelig, og opretholdelse af en tilstrækkelig vanddybde i havnen blev i mange år en tilbagevendende udfordring for godsejeren.

Følgende dokumenter i arkivet belyser de mange oprensninger, som fandt sted:

Gustav Møller, Vordingborg Kaffe- og Thehandel ejer af dampbåd "Activ" om uddybning af Masnedsund Havn. Følgebrev til regning fra Gustav Møller for oprensning af Klintholm Havn 29/4-1/6, 30 arbejdsdage.

Slutseddel 2. maj 1911 'angaaende opmudring af Klintholm Havn' mellem dampskibsselskabet "Hesselø" og S. Scavenius på vegne af kammerherreinden. Hvis sandpumpedamperen "Hesselø" er for stor, da Sandpumpedamperen "Kronborg".

Efter diverse forespørgsler: 13. juli 1915 fra vandbygningsdirektøren vedr. leje af uddybningsfartøjet "Sandsugeren".

Tinglyst slutseddel 13. marts 1916 vedr. køb af gravemaskinen "Bogø" beliggende i Nakskov Havn. Købesum 2.750 kr. 10. juli 1917 meddeler bestyrelsen for Andelssvineslagteriet i Masnedsund til Klintholm Godskontor, at en opmudring foretaget af slagteriets damper "Særimmer" er gratis. Fra 10. oktober 1919 foreligger imidlertid en faktura.

Ud over tilsandingen blev havnens udsatte beliggenhed også en udfordring. Vejrliget på Møns sydkyst kan være barsk og især vinterstormene var frygtet. Den 30. december 1904 blev den østre mole således stærkt beskadiget under en stormflod, som bl.a. bortskyllede molens lanterne og lanternepæl. Reparationen af bolværket mm på østre mole blev varetaget af tømrer Hans Hemmingsen, som i juli 1905 afleverede regnskab.

28. juni 1912 skrives slutseddel imellem kammerherreinde Scavenius til Klintholm og havneforpagter, entreprenør H. Christiansen, A/S Københavns Skærze og Grusforretning angående opførelse af en betonmur rundt havnens øst- og sydside og der foreligger en faktura på 1.250 kr fra forpagteren for udgravning af havnen og fremstilling af glacis. Endvidere foreligger der i 1913 et tilbud på bolværksarbejder, og i 1916 modtager Scavenius fra havneingeniør C. Bech en anvisning på opførelse af en spunsvæg inden uddybning til 3 m. langs bolværk.

Besejlingsforholdene forværredes stadig og i 1923 udbydes en entreprise med beskrivelse og særlige betingelser for en omfattende renovering og udvidelse af havnen. Bag udbuddet står professor i vandbygning G. Schönweller og H. Blichert Hansen. Til materialet hører en materialfortegnelse og detaltegninger til konstruktionerne. Der er ikke fundet oplysning om, hvorvidt projektet blev gennemført inden salget af havnen i 1925.

Et postkort med havnemotiv fra omkring 1925. Redningsstationen ligger centralt i billedet.

I baggrunden fiskeeksportør Anker Larsens hus og yderst til højre skimtes "Skipperhuset" opført ca. 1905.

SALGSTANKER

Allerede i 1905 viser et brev fra Scavenius til gårdejer N.P. Petersen, Baandhøjgaard, at godsejeren havde tanker om at oprette et aktieselskab og derigennem sprede ejendomsretten til havnen, men der skulle gå yderligere 20 år med løbende og store udgifter, førend et salg blev realiseret.

10. april 1920 viser et fortroligt brev fra toldkontrollør Henriksen til godskontoret, at salgstankerne rumler. Her skriver Henriksen at han *"har søgt at vække interessen for havnens overtagelse blandt beboerne, idet fiskerne naar alt kommer til alt ikke magter opgaven. Disse er som i alle andre sager et upålideligt folkefærd."*

Dette udsagn siger nok mere om toldkontrolløren end om fiskerne, men klimaet mellem embedsmanden og fiskerne synes at have været alt andet end elskværdigt.

I den følgende tid påbegyndtes forhandlinger med sognerådene i Magleby og Borre, og materialet indeholder udkast til en købekontrakt for et salg af et endnu ikke udstykket havneareal af Klintholm Hovedgård Nr. 18a af Budsemarke by med $\frac{3}{4}$ til Magleby kommune og $\frac{1}{4}$ til Borre kommune. Et udkast til skøde afgrænser det kommende havneareal med tilhørende jordstykke. Godset beholder en del af den tilhørende jord og bygningerne. Endvidere beskrives rettigheder og pligter for ejeren af Klintholm hovedgård. Denne har bl.a. 'som hidtil eneret til uden vederlag at tage sand og grus på strandbredden' og 'strandbredden syd for havnevejen må kun benyttes som stejleplads for fiskerne'. I 10 år forpligter sælgeren sig til "lysthavende" at sælge mindre parceller af den jord, der ligger nord for grænselinjen trukket fra Chr. Nielsens nordlige skel, et område af ca. 5 tdr. land. De "lysthavende" blev hovedsageligt de fiskere, som i de følgende årtier bygger huse og hermed grundlægger byen.

Byen Klintholm Havn udbygges fra omkring 1930. Billedet er taget ca. 1950.
I forgrunden ses Røgeriet med de karakteristiske skorstene.

En forudsætning for kommunal overtagelse var en bevilling på Finansloven. Disse forhandlinger varetoges i København af godsets jurist, overretssagfører Carl Becker samt overretssagfører Jessen. Sidstnævnte meddelte den 16. maj 1923, at bevillingen er optaget på Finansloven, og den 8/6 1923 fremsendes et kontraktudkast til godsejeren, og i 1925 overgår havnen til kommunal drift efter næsten 50 år i privateje.

TR

De vigtigste primære kilder til beskrivelse af forholdet imellem Klintholm gods og havnen befinder sig på det lokalhistoriske arkiv på Møn Museum.

Yderligere arkivalier befinder sig på Rigsarkivet og er i skrivende stund ikke gennemset.

Lokalhistorisk arkiv opbevarer diverse akter fra godskontoret i to arkivkasser, hhv. 13662-85 og 13686.

Blandt trykte kilder til havnens historie kan "Klintholm Havn. Fortid-Nutid-Fremtid" af Erik Schmidt fremhæves.